

Innst. 127 S

(2013–2014)

Innstilling til Stortinget fra arbeids- og sosialkomiteen

Meld. St. 45 (2012–2013)

Innstilling fra arbeids- og sosialkomiteen om frihet og likeverd – om mennesker med utviklingshemning

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Innledning

Det er 20 år siden ansvarsreformen ble gjennomført. Formålet med reformen var å bedre levekårene for personer med utviklingshemning, og gi personer med utviklingshemning en likestilt tilværelse med den øvrige befolkningen. Stortinget besluttet da å avvikle de fylkeskommunale institusjonene for personer med utviklingshemning. Institusjonsomsorgen var til hinder for at personer med utviklingshemning fikk oppfylt sine grunnleggende rettigheter til selvbestemmelse, privatliv, familieliv og samfunnsdeltakelse. Det ble også avdekket bruk av tvang og vold i institusjonene.

Tiden er moden for en ny gjennomgang av levekårene for mennesker med utviklingshemning, samt å vurdere hvor langt vi har kommet i å gjennomføre ansvarsreformens mål. Følgende spørsmål blir belyst i meldingen:

- Har personer med utviklingshemning likeverdige levekår?
- Behandles personer med utviklingshemning som likestilte samfunnsborgere?
- Er det lagt til rette for deltakelse i samfunnet?
- Hvordan ivaretas retten til selvbestemmelse?
- Tilbyr samfunnet nødvendig beskyttelse?
- Får personer med utviklingshemning den bistand de trenger?

Det er ønskelig å se på hvilke verdier som skal ligge til grunn for arbeidet på feltet, og hvilke politiske mål som skal styre utviklingen. Målet med meldingen er at den skal bidra til økt debatt og oppmerksomhet rundt situasjonen for mennesker med utviklingshemning.

Det er i meldingen valgt å foreta en bredere situasjonsbeskrivelse enn det Stortinget ba om i forbindelse med behandlingen av Representantforslag 139 (2010–2011) om å nedsette et offentlig utvalg som skal følge opp ansvarsreformen for å bedre livssituasjonen til psykisk utviklingshemmede, jf. Innst. 54 S (2011–2012). Bakgrunnen er et behov for å se flere samfunnsområder i sammenheng. Det er også valgt å trekke frem enkelte tverrsektorielle problemstillinger som har prinsipiell betydning for politikk og tiltak for mennesker med utviklingshemning.

Meldingen til Stortinget gir dermed en beskrivelse av situasjonen for personer med utviklingshemning på ulike samfunnsområder med vekt på barnehage, utdanning, arbeid, helse, bolig og fritid. Meldingen omhandler tverrsektorielle problemstillinger som likestilling, selvbestemmelse, rettssikkerhet, demokratisk deltakelse og koordinering av tjenester.

Meldingen beskriver også hvordan tenkningen har utviklet seg når det gjelder personer med nedsatt funksjonsevne generelt og personer med utviklingshemning spesielt etter at reformen ble gjennomført. De siste 20 årene har det skjedd en vesentlig styrking nasjonalt og internasjonalt av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. I 2006 vedtok FN en konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Konvensjonen plasserer rettigheter, ordninger og tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne inn i et menneskerettslig perspektiv. Norge ratifiserte konvensjonen 3. juni 2013.

Det er ønskelig å se på hvilke konsekvenser disse endringene i ideologi og tenkemåte vil ha for politikken for mennesker med utviklingshemning.

Det kan være vanskelig å innhente statistikk som kan belyse levekår og tjenesteyting for personer med utviklingshemning spesielt. Denne problemstillingen er gjennomgående for samtlige sektorer. Faktagrunnlaget er derfor delvis basert på en sammenstilling av informasjon fra mange ulike kilder. I deler av meldingen beskrives forhold eller politikk som gjelder ned-satt funksjonsevne generelt.

Det ble mottatt 62 svar på høringsnotatet som ga en beskrivelse av rammene for politikken for personer med utviklingshemning, situasjonen for personer med utviklingshemning og de tiltak og ordninger som er etablert innenfor ulike sektorer som skal sikre gode og likestilte levekår for personer med utviklingshemning.

Det vises til meldingens kapittel 1.2 der det er redegjort for «Utviklingshemning – definisjon og forekomst» og kapittel 1.2 der «Individet som utgangspunkt for regjeringens politikk» er omtalt.

Det vises til meldingens kapittel 2 der det blir nærmere redegjort for «Rammer og verdigrunnlag», herunder:

- Ansvarsreformens intensjoner,
- Utvikling etter reformen – «nothing about us without us»,
- FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

1.2 Statlige styringssystemer og sektor-ansvarsprinsippet

Politikken for mennesker med utviklingshemning berører en rekke sektorer. Selv om politikken utformes på nasjonalt nivå skjer gjennomføringen i stor utstrekning i kommunene. Kommunene er selvstendige forvaltningsnivåer. Regjeringen kan ikke instruere kommunene i deres virksomhet uten at dette er forankret i lov. Det er et nasjonalt mål å legge til rette for en sterk og effektiv kommunesektor. Det tilrettelegges for dette gjennom å gi kommunene stor handlefrihet i organisering og til å prioritere tjenester i tråd med lokale forhold.

Kommunesektoren er i hovedsak rammefinansiert, noe som skal sikre at kommunene får et helhetlig ansvar for sentrale tjenester til kommunens innbyggere.

Regjeringen disponerer en rekke ulike verktøy for å få gjennomført statlig politikk i kommunene. Politikken for personer med utviklingshemning gjennomføres både ved bruk av økonomiske, juridiske og pedagogiske styringsmidler, rapportering og tilsyn. Det er ulikheter mellom sektorene i forhold til hvilke styringsmidler som blir brukt. Det vises til meldin-

gens kapittel 4 hvor noen hovedtrekk er nærmere omtalt.

1.3 Sammendrag og veien videre

1.3.1 Mål for politikken

Overordnede mål for personer med utviklingshemning er

- likestilling og likeverd
- selvbestemmelse
- deltakelse og integrering

Alle mennesker har samme verdi. Dette innebærer at det offentlige må arbeide for likestilling, og legge til rette for at alle, ut fra egne forutsetninger, skal ha tilnærmet like muligheter til samfunnsdeltakelse og til å skaffe seg gode levekår. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven fra 2009 og FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, samt ny vergemålslov, legger rammene rundt ikke-diskriminering og likebehandling.

Å være likestilt med andre samfunnsborgere innebærer for personer med utviklingshemning å ha like muligheter, rettigheter og plikter, fravær av diskriminering, samt tilgjengelighet og tilrettelegging. Det er viktig å motarbeide diskriminering og sikre at samfunnet er mest mulig tilgjengelig slik at alle får tilgang til det fysiske miljøet, informasjon, utdanning, varer og tjenester. I tillegg må den enkeltes særlige forutsetninger imøtekommes. Personer med utviklingshemning skal ha nødvendig støtte og bistand til å utvikle og utøve sine ferdigheter. Tilrettelegging og bistand skal utføres på en måte som viser respekt for deres ulikhet og likeverd.

Retten til å ta valg i sitt eget liv kan ikke tilsettes på grunn av en persons kognitive egenskaper. Enkelte personer med utviklingshemning kan imidlertid ha problemer med å se handlingsalternativer og forstå konsekvensene av egne valg. Det offentlige har et ansvar for å bistå den enkelte med å ta beslutninger som oppleves som vanskelige og gi veiledning for å unngå valg som gir alvorlige og varige konsekvenser. Retten til selvbestemmelse kan unntaksvis innskrenkes dersom personens handlinger er lovstridige, eller det er fare for personenes eller andres liv og helse.

En forutsetning for selvbestemmelse er at det foreligger reelle valgmuligheter. Mennesker med utviklingshemning er ofte avhengig av bistand fra det offentlige. Det kan være i forbindelse med daglig rytme og aktivitet, hvor man vil bo og med hvem, yrke, skole og fritidsaktiviteter. For å sikre selvbestemmelse i så stor grad som mulig må offentlige tjenester være fleksible, og skal så langt det rekkes utformes på en måte som er tilpasset mottakers individuelle behov, ønsker, levesett og evner. Personer

med utviklingshemning skal sikres medvirkning og samtykke i alle livets forhold.

Alle barn i Norge har rett til barnehageplass og opplæring. Personer med utviklingshemning skal ha anledning til å gå på nærskolen og delta i nærmiljøet, arbeid og fritid, og skal ikke henvises til en særlig tilværelse adskilt fra samfunnet for øvrig.

1.3.2 Viktige innsatsområder i tiden fremover

Beskrivelsen som gis av levekår for mennesker med utviklingshemning i meldingens kapittel 5 viser at det har skjedd betydelige fremskritt i utviklingshemmedes levekår etter gjennomføringen av ansvarsreformen. I dag bor de fleste barn med utviklingshemning hjemme hos familien, går i vanlig skole og deltar i fritidsaktiviteter på lik linje med andre barn. Voksne med utviklingshemning har bedre boforhold enn før reformen, deltar i dagaktiviteter i lokalmiljøet og har langt bedre helse og lever lenger. Personer med utviklingshemning gjør seg gjeldende i samfunnsdebatten på en tydeligere måte. Den demokratiske deltakelsen gjennom organisasjoner og offentlig debatt har økt, og personer med utviklingshemning befinner seg både foran og bak kamera i underholdningsprogrammer.

Samtidig viser statusbeskrivelsen at det fortsatt er en vei å gå for at personer med utviklingshemning oppnår faktisk og reell likestilling, selvbestemmelse og deltakelse. Statusbeskrivelsen gir et grunnlag for å drøfte veien videre i arbeidet for å bedre levekårene for personer med utviklingshemning. De viktigste temaene er

- selvbestemmelse
- rettssikkerhet
- kvalitet i opplæringen
- deltakelse i arbeid
- god helse og omsorg

Det understrekes at det også i fortsettelsen er viktig å jobbe bredt, på alle samfunnsområder, for å sikre gode levekår for mennesker med utviklingshemning. De områder som trekkes frem i meldingen er ingen uttømmende liste, men gir en oversikt over hvor det er viktigst å rette oppmerksomheten i tiden fremover.

UTFORDRINGSBILDET

Levekårene til mennesker med utviklingshemning berører mange samfunnsområder. Det er store variasjoner mellom sektorene og på tvers av sektorene når det gjelder hvilken kunnskap man har om situasjonen for mennesker med utviklingshemning og hvilke regler, ordninger og tiltak som er etablert.

Det mangler oppdatert og pålitelig kunnskap om flere av områdene som omtales i statusgjennomgangen.

Faktabeskrivelsene og uttalelsene fra høringsinstansene viser at det på noen områder finnes god kunnskap om den faktiske situasjonen. Det er etablert et stort mangfold av regler, ordninger, tiltak og instanser som skal sørge for gode levekår for personer med utviklingshemning ofte hjemlet i den alminnelige helse- og omsorgs-, skole- og arbeidslovgivningen. Her er det nærliggende å se på hvordan regler og ordninger gjennomføres i praksis og utfordringer knyttet til gode prosesser og samhandling.

GENERELL INNSATS

For at mennesker med utviklingshemning skal oppnå gode levekår, er det viktig å arbeide for økt oppmerksomhet og samhandling mellom aktørene på alle samfunnsområder basert på god brukermedvirkning.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) iverksatte i 2010 «Informasjons- og utviklingsprogrammet for mennesker med utviklingshemning». Målet var å skape bevissthet om gjeldende politikk for utviklingshemmede, formidle kunnskap om praktiske løsninger, bidra til innsamling av data, bidra til utviklingsarbeid og formidle og synliggjøre pågående arbeid i direktorater, departementer og kommuner.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) vil stå sentralt i det videre arbeid med oppfølging av «Informasjons- og utviklingsprogrammet» som vil:

1. Dokumentere og analysere situasjonen for mennesker med utviklingshemning. Kunnskapen som utvikles skal danne grunnlag for anbefalinger til BLD som koordinerende departement om hvilke tiltak som bør iverksettes for å sikre likestilling, selvbestemmelse og deltakelse for personer med utviklingshemning.
2. Bygge opp kompetanse i ulike deler av tjenesteapparatet og hos andre relevante aktører om de verdier og mål som styrer politikken for mennesker med utviklingshemning. Meldingen til Stortinget vil danne grunnlag for innholdet i opplæringen.
3. Etablere en plattform for samarbeid mellom myndigheter og sivilt samfunn om politikk og tiltak for personer med utviklingshemning. Som et ledd i det eksisterende programmet har det vært regelmessige møter mellom myndighetene, offentlige etater, sivilt samfunn og fag- og yrkesorganisasjonene for å drøfte politikk og tiltak for mennesker med utviklingshemning. Disse møtene skal videreføres.

Sektordepartementene har skaffet relevant kunnskap innenfor sine ansvarsområder. BLD vil som koordinerende departement ha fokus på sektorover-skridende problemstillinger. I arbeidet med meldingen er det identifisert behov for ytterligere kunnskap når det gjelder blant annet personer med utviklingshemning med innvandrerbakgrunn, utviklingshemning i det samiske samfunn, utviklingshemning i et livsløpsperspektiv, demokratisk deltakelse, økonomiske levekår for personer med utviklingshemning og situasjonen for pårørende. Det er også lite systematisk kunnskap om hvordan personer med utviklingshemning opplever sin egen livssituasjon.

Bufdir vil jobbe videre for økt kunnskap og oppmerksomhet om levekårene til personer med utviklingshemning i de fylkeskommunale- og kommunale rådene for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Formålet er å medvirke til at rådene kan jobbe bedre for å ivareta interessene også til mennesker med utviklingshemning.

SELVBESTEMMELSE

Retten til å bestemme over eget liv er et grunnleggende menneskerettslig prinsipp. Personer med nedsatt funksjonsevne har gjennom historien blitt diskriminert ved at deres menneskerettigheter har blitt tilsidesatt. I 2013 ble FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ratifisert. Retten til selvbestemmelse for mennesker med nedsatt funksjonsevne ligger som en grunnleggende premiss for utformingen av konvensjonen, og er tatt inn i konvensjonens fortale. Artikkel 12 i konvensjonen understreker retten til rettslig handleevne for personer med nedsatt funksjonsevne.

Det er imidlertid knyttet flere dilemmaer til selvbestemmelse for mennesker med kognitive funksjonsnedsettelse. Erfaringer fra pårørende, tjenestene og høringsuttalelser viser at det er store utfordringer knyttet til grensen mellom selvbestemmelse og ivaretagelse. Flere høringsinstanser uttaler at de kjenner til at en del personer med lett utviklingshemning har en livsførsel som er meget uheldig for dem selv og som de ikke har forutsetninger for å forstå konsekvensene av. For noen kan autonomi føre til avvísning av nødvendig bistand fra kommunens personell, økt sårbarhet for overgrep og utnyttning, samt stigmatisering og diskriminering på grunn av hygieniske og atferdsmessige forhold. Økt passivitet og derav følgende nedsatt helse og funksjonsevne, mer ensomhet og mindre deltakelse i samfunnet er også kjente utfordringer.

I forbindelse med utforming av og mottak av offentlige tjenester må den enkeltes rett til å medvirke ved utformingen av tjenestene ses i sammenheng med at det offentlige har en plikt til å anvende offentlige ressurser på en forsvarlig og hensiktsmes-

sig måte i tråd med politiske føringer. Det må tilstreb- es at tjenestemottaker i så stor grad som mulig får anledning til å være med og bestemme hvordan tjenestene skal utformes innenfor gitte økonomiske, administrative og juridiske rammer.

Mulighetene til selvbestemmelse for personer med utviklingshemning begrenses av formelle regler om fratakelse av myndighet og selvrådere. Samtidig er mange personer med utviklingshemning avhengig av bistand og hjelp fra andre, og står derfor ikke fritt til å disponere over egen hverdag.

I de senere årene er det satt fokus på økt rettssikkerhet ved bruk av integritetskrekkende tiltak overfor personer med utviklingshemning. Mulighetene for bruk av tvang har blitt regulert i lov og forskrift og er undergitt streng kontroll og oppfølging. Fra 1. juli 2013 trer ny vergemålslov i kraft. Dette vil skape økt vern for den enkeltes selvbestemmelsesrett, integritet og rettssikkerhet. Det er også vedtatt en rekke lover, regler og rutiner om rett til medvirkning og samtykke.

Selv om det har skjedd en bedre regulering av mulighetene for å overstyre den enkeltes rett til selvbestemmelse og en styrking av retten til medbestemmelse, er ikke dette uten videre noen garanti for at den enkeltes integritet blir ivarettet i praksis.

BLD ser behov for ytterligere kunnskap om selvbestemmelse for personer med utviklingshemning. Både dilemmaer knyttet til selvbestemmelse, hvordan reglene om medvirkning praktiseres og i hvilken grad selvbestemmelse faktisk ivaretas. Tall fra tilsynsorganene viser at kommunene i varierende grad oppfyller plikten til å utarbeide individuell plan. Når det gjelder valg av bolig er ikke rutineene for brukermedvirkning tilstrekkelig klare.

Det vil på denne bakgrunn bli iverksatt en bred kunnskapsinnhenting om selvbestemmelse for personer med utviklingshemning. Kunnskapsinnhentingene vil bli foretatt av Bufdir som ledd i «Informasjons- og utviklingsprogrammet».

RETTSSIKKERHET

Prinsippet om rettssikkerhet er gjennomgående forankret i menneskerettighetene. FN-konvensjonen har uttrykkelige bestemmelser om rettssikkerhet for mennesker med nedsatt funksjonsevne i artikkel 12 og 13. Rettssikkerhet er blant annet sentralt for å motvirke sosial ulikhet og diskriminering.

Rettsikkerhet i forvaltningen

I hørings svarene gir mange uttrykk for at det er etablert en rekke ordninger, regler og tiltak for å sikre gode levekår for personer med utviklingshemning. Men det påpekes at det ikke alltid er samsvar mellom de rettighetene man har og hvordan rettighetene innfris. Statusbeskrivelsen peker på noe av det samme.

Utfordringer som beskrives er knyttet til for eksempel manglende informasjon om de rettigheter og ordninger som er etablert, lang saksbehandlingstid, urettmessige avslag på ytelser, mangler ved vedtakets innhold, manglende eller mangelfull iverksettning av vedtak og lang klagesaksbehandling.

Det er svært viktig at rettssikkerheten ivaretas for personer med utviklingshemning. Mange har begrensede muligheter til å vurdere sin egen rettsstilling, og få muligheter til å kreve sine rettigheter oppfylt gjennom en rettsprosess. Det er derfor avgjørende at rettssikkerheten er ivaretatt på en god måte i forvaltningen.

Flere offentlige tilsynsorganer og ombud skal påse at den enkelte får oppfylt sine rettigheter i møtet med forvaltningen. Erfaring viser at de tilsynsmekanismer som er etablert, har gjennomslagskraft, og bidrar til å sikre at borgerne får oppfylt sine rettigheter.

Tilbakemeldinger kan likevel tyde på at systemene ikke i tilstrekkelig grad sikrer god rettssikkerhet for personer med utviklingshemning. BLD vil derfor gå i dialog med relevante sektordepartementer for å drøfte en kartlegging av hvordan rettssikkerheten er ivaretatt for disse personene. En kartlegging bør avdekke om det er systematiske forskjeller i rettssikkerheten for personer med utviklingshemning basert på for eksempel sosial klasse, geografisk tilhørighet, etnisk bakgrunn, kjønn eller andre forhold.

Vern mot overgrep

Offentlige myndigheter har en plikt til å beskytte egne borgere mot vold, overgrep og annen inhuman behandling, jf. Meld. St. 15 (2012–2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner.

Vold og overgrep er et omfattende samfunnsproblem. Vold og overgrep har alvorlige og omfattende konsekvenser for den enkelte utsatte.

Vold har også store samfunnsøkonomiske kostnader i form av økte behov for hjelpetiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, barnevernstiltak samt krisesenterhjelp og økt behov for politiressurser. I den samfunnsøkonomiske analysen av vold i nære relasjoner, som ble offentliggjort i desember 2012, anslås kostnadene til mellom 4,5 og 6 mrd. kroner.

Kunnskap tyder på at personer med utviklingshemning er mer utsatt for vold og overgrep enn befolkningen for øvrig. Personer med utviklingshemning er mindre utsatt for tilfeldig (blind) vold, men mer utsatt for generell vold, og særlig seksuelle overgrep for eksempel fra familie, omsorgspersoner, bekjente og ansatte i velferdstjenestene.

Personer med utviklingshemning skal være like godt beskyttet mot vold og overgrep som andre.

Det er mangel på nasjonal kunnskap når det gjelder omfanget av vold og overgrep mot personer med

utviklingshemning, hva som særpreger denne volden og hvordan dette fanges opp og håndteres av nærstående, hjelpeapparatet og politiet. BLD vil derfor initiere ytterligere forskning på vold og overgrep mot denne gruppen for å få tilstrekkelig kunnskap for handling.

Til tross for mangelfull kunnskap på området fins det allerede nok innsikt til å foreta enkelte grep for bedre forebygging, avdekking og håndtering av vold og overgrep mot personer med utviklingshemning. Det vises til meldingens kapittel 5.3 der det pågående arbeidet er beskrevet. I tillegg er det bedt om at utarbeides et tilrettelagt opplæringsmaterieell til bruk i opplæringen ved skolene om seksualitet og grensetting.

Justis- og beredskapsdepartementet vil gå igjennom høringsuttalelsene til rapporten «Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker» og foreslå eventuelle endringer i regelverket. Blant forslagene som vurderes, er krav om at alle avhør av personer med utviklingshemning, eller av personer der funksjonsnivået er uavklart, skal tas opp med lyd og bilde. Det skal også vurderes et pålegg om at barnehusene skal benyttes ved avhør av barn og personer med utviklingshemning i en rekke saker.

KVALITET I OPPLÆRINGEN

Skolen skal være en felles møteplass der alle barn og unge skal få kunnskap, og mulighet for å utvikle sine ferdigheter, holdninger og verdier. Dette innebærer at skolen aktivt må ta hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov i organisering, innhold og pedagogikk. Personenes unike verdi legges til grunn for skolens møte med den enkelte, jf. Meld. St. 20 (2012–2013) På rett vei.

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne understreker i artikkel 24 retten til utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne.

Når det gjelder opplæring for personer med utviklingshemning, er det særlig to forhold som kan trekkes frem av høringsuttalelsene: Mange elever med utviklingshemning mottar undervisning ved skoler eller i grupper som er atskilt fra den øvrige elevmassen samt at det er utfordringer knyttet til opplæringen som gis.

Organisering av skoletilbud

Det følger av opplæringsloven § 8-1 første ledd at alle elever har rett til å gå på sin nærscole. Dette innebærer at elevene skal få et tilrettelagt tilbud på nærskolen og spesialundervisning om nødvendig. Kommunen plikter å tilpasse undervisningen ved nærskolen.

Spesialundervisning skal først og fremst være en lærings- og utviklingsprosess og ikke en varig tilstand.

Etter opplæringsloven § 8-2 skal elevene deles inn i klasse/basisgrupper, og de skal være der så mye av skoletiden at deres behov for sosial tilhørighet og stabilitet blir ivaretatt. Dette gjelder også for dem som får spesialundervisning. Å organisere elever med spesielle behov i en gruppe utenfor klassen kan gjøres innenfor rammen av tilpasset opplæring, gitt at det ikke er en varig ordning og at det etter en konkret vurdering er nødvendig for at elevene kan få et forsvarlig utbytte av opplæringen.

Spesialundervisning gitt på en egen skole ligner i utgangspunktet på spesialundervisning gitt i spesialgrupper eller spesialklasser på ordinære skoler. Det skal være hensynet til eleven, ikke hensynet til skolen eller kommunen, som avgjør bruk av spesialgrupper/spesialklasser og egne skoler for elever med særlige behov.

Det ønskes en bedre kartlegging av ulike opplæringstilbud, og Kunnskapsdepartementet (KD) skal derfor kartlegge omfanget av opplæring i egen fast avdeling for spesialundervisning og omfanget av inkludering. Utdanningsdirektoratet (Udir) er bedt om å, sitat:

«utvikle kunnskapsgrunnlaget om omfang og kvalitet på spesialundervisningen og utvikle forslag til indikatorer».

Kvalitet i og omfang av spesialundervisning har fått mye oppmerksomhet de senere årene. Antallet enkeltvedtak om spesialundervisning har økt markant. Tall fra opplæringssektoren (GSI) viser at antallet vedtak om spesialundervisning på landsbasis har stabilisert seg for første gang på 6 år. Spesialundervisning er et viktig og riktig tiltak for mange elever med særskilte behov. Samtidig er det et problem at flere elever enn dem som trenger det får spesialundervisning. For mange hadde en god tilpasning innenfor det ordinære opplæringssystemet vært en bedre løsning.

På bakgrunn av forslag i Meld. St. 18 (2010–2011) Læring og fellesskap fremmet regjeringen Stoltenberg II Prop. 129 L (2012–2013) der det er foreslått å presisere skolens plikt til å vurdere og eventuelt prøve ut tiltak innenfor det ordinære opplæringstilbudet med sikte på å gi eleven tilfredsstillende utbytte før det blir utarbeidet sakkyndig vurdering. Presiseringen ble foreslått tatt inn i opplæringsloven § 5-4 første ledd om saksbehandlingen i forbindelse med vedtak om spesialundervisning. Stortinget behandlet Prop. 129 L (2012–2013) 17. juni 2013.

Læringsutbytte og vurdering

Før det fattes vedtak om spesialundervisning skal det utarbeides en sakkyndig vurdering av elevens læringsutbytte av den ordinære opplæringen. I enkeltvedtaket om spesialundervisning skal det fast-

settes hva eleven har rett til når det gjelder innhold, omfang og organisering av spesialundervisningen. Videre skal det utarbeides en individuell opplæringsplan (IOP) som skal vise mål for og innholdet i opplæringen og hvordan den skal gjennomføres. Skolen skal i tillegg utarbeide en skriftlig evaluering av spesialundervisningen.

I 2009 trådte nye regler om vurdering i kraft, jf. forskrift til opplæringsloven kapittel 3 som innebar en styrking av vurdering av elever sammenliknet med tidligere forskriftsbestemmelser.

Alle elever skal – med eller uten spesialundervisning – vurderes løpende og systematisk underveis i opplæringen. Forskriften inneholder også en egen bestemmelse om vurdering for elever som mottar spesialundervisning. Disse elevene både skal ha underveisvurdering og veiledning i samsvar med sin individuelle opplæringsplan (IOP). I tillegg har de rett til sluttvurdering – med mindre det er gitt fritak fra vurdering med karakter, samtale med kontaktlæreren hvert halvår om sin egen utvikling og en skriftlig oversikt og vurdering av spesialundervisningen.

Meld. St. 18 (2010–2011) Læring og fellesskap viser til forskning som konkluderer med at systemet for vurdering og oppfølging ikke fungerer godt nok for elever som mottar spesialundervisning, og det blir vanskelig å vite hvilke resultater spesialundervisningen gir. Ofte er årsaken mangel på forventninger til elever med behov for hjelp og støtte i opplæringen.

Kunnskapsdepartementet ønsker å øke oppmerksomheten om opplæringstilbudet til elever med store sammensatte lærevansker og utviklingshemninger gjennom programmet «Vi sprenger grenser». Det vises til meldingens kapittel 3.3.5.2 der dette er nærmere omtalt.

KD vil høsten 2013 igangsette en satsing på etter- og videreutdanning for PP-tjenesten. Regjeringen Stoltenberg II fremmet i Prop. 129 L (2012–2013) forslag om at det skal innføres en bestemmelse om personale som ikke er tilsatt i undervisningsstilling i ny § 10-11 i kapittel 10 Personalet i skolen m.m. i opplæringsloven og en tilsvarende bestemmelse i ny § 4-5 i kapittel 4 Personalet i skolen i privatskoleloven. Stortinget behandlet Prop. 129 L (2012–2013) 17. juni 2013.

Overganger

KD vil iverksette tiltak for å heve kunnskapen til ansatte i barnehager og skoler om muligheter for informasjonsutveksling mellom etater og tjenester innenfor dagens regelverk.

Foreldre skal ikke selv måtte koordinere tjenester til sine egne barn, og de ulike tjenestene skal ikke oppleves som «deltjenester». En foreldreplakat skal utvikles som på en overordnet måte skal beskrive rettighetene til barn med behov for særskilt hjelp og

støtte. Det skal også vurderes om en pårørendeplakat for pårørende til voksne med sammensatte hjelpebehov kan inkluderes/integreres i foreldreplakaten.

Praksisbrev har blitt prøvd ut som forsøk de siste årene. Dette er et toårig løp med fire dager i bedrift og én dag på skole i Vg1 og Vg2 med mulighet til å fullføre senere med fullt fag- eller svennebrev.

I Meld. St. 20 (2012–2013) På rett vei foreslås det innført praksisbrev som en del av tilbudsstrukturen i videregående opplæring. KD vil innføre en fylkeskommunal plikt til å tilby praksisbrev og forskriftsfeste læreplanene for praksisbrevet. Det innføres ikke en individuell rettighet for elevene til praksisbrev, som ett av tre valg ved opptak til videregående opplæring.

KD vil gjennomføre en undersøkelse for å se nærmere på i hvilken grad utviklingshemmede kommer i arbeid etter skolegang og hvordan skolen arbeider for å legge til rette for dette. Denne undersøkelsen skal se på elever med utviklingshemninger i alle organiseringsformer, og ikke bare de i egne grupper.

DELTAKELSE I ARBEID

Det er en hovedprioritet å legge til rette for at hele befolkningen kan delta i arbeidslivet. Både for samfunnet som helhet og den enkelte er det viktig at alle kan delta i arbeidslivet.

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne artikkel 27 fastslår at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre. Statene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å virkeliggjøre retten til arbeid.

Det er få utviklingshemmede i ordinært arbeid. En del personer med utviklingshemning (ca. 40 pst.) deltar i arbeidsrettet tiltak i regi av arbeids- og velferdsetaten. Det mest brukte er varig tilrettelagt arbeid (VTA). Dette tiltaket har personer med utviklingshemning som en viktig målgruppe. Selv om antallet tiltaksplasser i VTA er økt betydelig i de senere årene, har ikke dette medført noen vesentlig økning av antallet personer med utviklingshemning som deltar i tiltaket. Nye plasser har i hovedsak blitt tildelt personer med andre typer funksjonsnedsettelse.

Det er svært få personer med utviklingshemning som rekrutteres til ordinært arbeid på bakgrunn av den kompetanse de er tilført gjennom deltakelse i arbeidsrettede tiltak.

Jobbstrategi

Et mål er å øke arbeidsdeltakelsen for personer med nedsatt funksjonsevne. Det legges vekt på å ta i bruk virkemidler innrettet mot integrering i ordinært arbeidsliv som blant annet utvikling av ulike oppføl-

gings- og tilretteleggingsordninger. Strategien prioriterer unge med funksjonsnedsettelse under 30 år.

Jobbstrategien omfatter alle med nedsatt funksjonsevne uavhengig av diagnose og type funksjonsnedsettelse. Utviklingshemmede utgjør en viktig del av målgruppen for strategien på lik linje med andre arbeidssøkere med nedsatt funksjonsevne som har behov for arbeidsrettet bistand for å komme i arbeid.

Arbeidsdepartementet (AD) vil i en egen evaluering av strategien blant annet kartlegge hvordan strategien påvirker arbeidsdeltakelsen for personer med ulike former for funksjonsnedsettelse.

Samarbeid skole/arbeid

Det vil ofte være nødvendig med langsiktig planlegging på det praktiske plan og langvarig kompetansebygging for at personer med utviklingshemning skal kunne realisere sine ambisjoner når det gjelder utdanning og yrke. Personene det gjelder må involveres gjennom hele prosessen. Utdanningssektoren og arbeids- og velferdsetaten må samarbeide tett for at flere personer med utviklingshemning skal komme i jobb.

AD vil se på mulighetene for økt samarbeid mellom opplæringssektoren og arbeids- og velferdssektoren med sikte på å få flere personer med utviklingshemning inn i ordinært arbeidsliv.

Behov for kompetansetiltak

Det er etablert en rekke ordninger som skal bidra til økt sysselsetting av personer med særlige utfordringer på det ordinære arbeidsmarkedet. Det er sentralt her at arbeids- og velferdsetaten har god kompetanse på særlige utfordringer, behov og ressurser hos arbeidstakere med utviklingshemning.

For sysselsetting i ordinært arbeidsliv er det også viktig å øke kunnskapen hos alminnelige arbeidsgivere om hvordan de skal jobbe med et mangfold av arbeidstakere, og muligheter og ressurser som personer med utviklingshemning besitter. Den enkelte arbeidstaker og arbeidsgiver må få den nødvendige oppfølging og bistand ved ansettelse av personer som kan trenge særlig oppfølging på arbeidsplassen.

Gjennomgang av arbeidsrettede tiltak

Det er nødvendig å ha en aktiv politikk innrettet mot mennesker som står i utkanten av arbeidslivet. Det vil bli lagt frem en melding for Stortinget som drøfter den eksisterende arbeids- og velferdspolitikken og presenterer nye tiltak innenfor dette feltet. Et av målene er å legge til rette for at flere av de som i dag får innvilget 100 pst. uførepensjon i fremtiden skal kunne være i noe arbeid kombinert med gradert uførepensjon. For personer med utviklingshemning vil et realistisk mål ofte være sysselsetting på deltid.

GODE HELSE- OG OMSORGSTJENESTER

En helse- og omsorgstjeneste som er blant verdens aller beste medisinsk, teknologisk og når det gjelder omsorg, vil bli videreutviklet. Grunnleggende verdier her er trygghet, respekt, individuelle hensyn og valgfrihet, medvirkning, selvbestemmelse og faglig god kvalitet.

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne inneholder flere artikler om retten til helse og omsorg. Konvensjonen fastslår i artikkel 25 at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha en likestilt tilgang til helsetjenester. Etter artikkel 26 skal statene sikre habilitering og rehabilitering med sikte på at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan oppnå størst mulig selvstendighet og utnytte sitt fysiske, mentale, sosiale og yrkesmessige potensial fullt ut.

Situasjonsbeskrivelsen i meldingens kapittel 5.8 viser at det er etablert et mangfoldig og omfattende offentlig velferdsapparat og regelverk som skal sørge for at borgerne får nødvendige og individuelt tilrettede helse- og omsorgstjenester.

Styrke samhandlingen

Gjennom samhandlingsreformen er det lagt til rette for mer helhetlige tjenestetilbud. Kommuner og helseforetak må innenfor de rammene som er gitt, sørge for å etablere gode rutiner for samarbeid, slik at pasienter og familier opplever at de ulike tjenestene henger godt sammen med hverandre. Det vil bli arbeidet videre med sikte på å etablere gode rammebetingelser for samarbeidet.

Økt kompetanse i tjenestene

Situasjonsbeskrivelsen og hørings svarene peker på behov for ytterligere innsats for å sikre kvalitet i den faktiske gjennomføringen av helse- og omsorgstjenestene for personer med utviklingshemning. En ser behov for å heve kompetansen hos tjenesteyterne.

Det er en forutsetning for likeverdige og gode helse- og omsorgstjenester at de som utfører tjenestene har nødvendig og oppdatert kunnskap om tjenestenes innhold, tjenestemottakers individuelle forutsetninger og behov samt de grunnleggende verdier og hensyn som skal styre utformingen av tjenestene.

Meld. St. 29 (2012–2013) Morgendagens omsorg legger grunnlaget for en fremtidsrettet politikk for de kommunale helse- og omsorgstjenestene. Meldingen ser på samfunnets samlede omsorgsressurser og legger vekt på å forsterke fellesskapsløsningene gjennom å styrke samspillet mellom kommunale tjenester og sivilsamfunn, samt gi de frivillige ressursene i familie og lokalsamfunn gode og stimulerende rammebetingelser.

I tråd med samhandlingsreformen legger meldingen vekt på aktiv omsorg, forebygging og rehabilitering, og utfordrer samtidig til å ta i bruk ny teknologi og finne nye løsninger og metoder for å møte fremtidens omsorgsbehov. Meldingen ses i sammenheng med en helhetlig innovasjonsstrategi for kommunesektoren som utvikles i regi av Kommunal- og regionaldepartementet (Moderniseringsdepartementet). I den nylig fremlagte næringsmeldingen pekes også helse- og omsorgssektoren ut som et viktig teknologi- og næringspolitisk satsingsområde. Innovasjon, anvendelse av ny teknologi og aktiv næringspolitikk vil samlet kunne styrke tjenestene.

«Kompetanseløftet 2015» skal bidra til å sikre tilstrekkelig, stabil og kompetent bemanning i omsorgssektoren. Det vises til meldingen der målsettingene er nærmere omtalt.

Et opplæringsverktøy/-program for barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier vil bli utviklet. Plattformen skal legge til rette for økt kompetanse i omsorgstjenesten på dette området, gode forløp for barna (og deres søsken) og bidra til at foreldre skal kunne kombinere arbeid med omsorg for barn og unge med funksjonsnedsettelse.

Som en del av «Kompetanseløftet 2015» vil «Mitt livs ABC» bli etablert etter modell av demensomsorgens ABC. Formålet er å styrke kompetansen særlig hos ufaglærte i tjenestene til personer med utviklingshemning. Innhenting av kunnskap om kompetansesituasjonen og eventuelle kompetanseutfordringer i helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemning vil utgjøre en del av tiltaket.

Det skal iverksettes ytterligere tiltak for å styrke fagutvikling og kompetanseheving innenfor helse- og omsorgstjenestene til personer med utviklingshemning. Tiltaket skal omhandle en utredning av prinsipper og etiske spørsmål knyttet til livssituasjonen for personer med utviklingshemning og de overordnede målene for politikken. Temaer som selvbestemmelse, deltakelse og brukerinvolvering og hvordan disse målene ivaretas i helse- og omsorgstjenestene vil være noen av temaene for analysen. Denne skal inngå som kunnskapsgrunnlag i «Mitt livs ABC».

Engasjere frivillige organisasjoner

De frivillige organisasjoners rolle i folkehelsearbeidet vil bli styrket for å fremme deltakelse og sosial inkludering. Det skal legges vekt på å utvikle tilbud med lav terskel og inkludere flere grupper i organisasjonenes aktiviteter. I dialogen mellom myndighetene og frivillige organisasjoner skal det legges større vekt på å øke deltakelse fra mennesker som står utenfor fellesskap og nettverk. Samarbeidet skal utvikles

innenfor rammen av samarbeidsplattformen mellom KS og samarbeidsforumet Frivillighet Norge.

Frivillige organisasjoner har særskilte forutsetninger for å bidra i dette arbeidet da de kan nå mennesker på andre måter enn offentlige instanser og være et viktig supplement. Kontakten handler om å utvikle og styrke mellommenneskelige relasjoner, oppgaver som ikke alene kan løses av myndigheter og tjenester. Deltakelse i organiserte og uorganiserte aktiviteter gir tilhørighet, innflytelse og livskvalitet og kan bidra til å styrke ferdigheter og mestring og skape mening. Det vises til Meld. St. 34 (2012–2013) Folkehelsemeldingen God helse – felles ansvar.

1.4 Økonomiske og administrative konsekvenser

BLD samordner politikken rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne. Dette omfatter også personer med utviklingshemning.

Oppfølging av stortingsmeldingen vil følge fastlagte prinsipper for oppgavedeling mellom departementene. En rekke av oppgavene som følger av BLD sitt sektorovergripende ansvar vil bli fulgt opp av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Tiltak som er omtalt i meldingen dekkes innenfor berørte departementers gjeldende budsjetttrammer. Omfanget av tiltakene vil tilpasses de berørte departementenes årlige budsjetter og prioriteringer.

2. Komiteens behandling

Det vises til at meldingen først ble fremmet av regjeringen Stoltenberg II 21. juni 2013. Den nye regjeringen Solberg opprettholdt meldingen.

Som ledd i komiteens behandling av proposisjonen ble det 9. januar 2014 avholdt høring i saken. Følgende deltok på høringen:

- Kommunenes Sentralforbund (KS)
- Samordningsrådet for arbeid med mennesker med utviklingshemning (SOR)
- Fellesorganisasjonene (FO)
- Norsk Forbund for utviklingshemmede (NFU)
- Landsforbundet for utviklingshemmede og pårørende (LUPE)
- Norsk Nettverk for Down Syndrom
- Autismeforeningen i Norge.

3. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Dag Terje Andersen, Fredric Bjørdal, Lise Christoffersen og Anette Trettebergstuen, fra Høyre, Stefan Heggelund, lederen Arve Kambe, Bente

Stein Mathisen og Bengt Morten Wenstøb, fra Fremskrittspartiet, Tor André Johnsen og Erlend Wiborg, fra Senterpartiet, Per Olaf Lundteigen, fra Venstre, Sveinung Rotevatn, og fra Sosialistisk Venstreparti, Johnny Ingebrigtsen, viser til Meld. St. 45 (2012–2013) Frihet og likeverd – Om mennesker med utviklingshemning, som gir en beskrivelse og oversikt når det gjelder levekårssituasjonen for utviklingshemmede og deres pårørende.

Komiteen viser til at ansvarsreformen bygde på et tydelig ideologisk grunnlag. Sentrale begrep var integrering, normalisering, selvbestemmelse og levekår som andre. Til grunn for dette lå en forståelse av at de som bodde i institusjon eller boliger som var institusjonslignende, som gikk i ulike særordninger i arbeid, skole og fritid, systematisk hadde dårligere tilgang til vanlige levekår enn andre.

Derfor var integrering og normalisering ikke bare mål i seg selv, men de viktigste virkemidlene for å gi mennesker med utviklingshemning tilgang til levekår som andre.

Ikke bare skulle levekårene forbedres, men personer med utviklingshemning skulle leve, delta og være en del av samfunnet og samfunnslivet på lik linje med alle andre. Det var en grunnleggende forståelse av at samlinger av underprivilegerte i grupper både kan føre til og i seg selv være stigmatiserende, utstøtende og hindre integrering.

Komiteen viser til at Stortinget i 2013 vedtok å ratifisere FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Konvensjonen slår fast at de alminnelige menneskerettigheter skal gjelde også for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Når Stortinget har vedtatt å ratifisere konvensjonen, betyr det at Stortinget har påtatt seg, sitat:

«å treffe alle lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak som er nødvendige for å virkeliggjøre de rettigheter som er nedfelt i denne konvensjonen».

Ratifisering innebærer en folkerettslig forpliktelse til å etterleve konvensjonens bestemmelser.

Komiteen synes derfor at de spørsmål som stilles i meldingen er relevante:

- Har personer med utviklingshemning likeverdige vilkår?
- Behandles personer med utviklingshemning som likestilte samfunnsborgere?
- Er det lagt til rette for deltakelse i samfunnet?
- Hvordan ivaretas retten til selvbestemmelse?
- Tilbyr samfunnet nødvendig beskyttelse?
- Får personer med utviklingshemning den bistand de trenger?

Komiteen har gjennom åpen høring og møter med enkeltpersoner og organisasjoner fått mange innspill som forteller at personer med nedsatt funksjonsevne fortsatt møter barrierer som hindrer like muligheter til aktivitet og deltakelse. I Meld. St. 45 (2012–2013) Frihet og likeverd kommer det frem at mye har skjedd i positiv retning de siste årene, men det er likevel mye som kan bli bedre.

Komiteen viser til at det dreier seg både om politisk vilje og gjennomføringskraft når det gjelder det som er vedtatt. Det dreier seg også om holdninger og det hver enkelt av oss må gjøre noe med, som det å inkludere mennesker med utviklingshemning både i arbeidsliv og samfunnsliv, tåle at folk er forskjellige og være litt merause.

Komiteen viser til at det er tverrpolitisk enighet om å følge opp konvensjonens intensjon om et samfunn med plass til alle, uavhengig av funksjonsevne. Det er kommunene og fylkeskommunene som har det helhetlige ansvaret for tjenestene til innbyggerne. Komiteen forventer at disse utarbeider lokale handlingsplaner og følger opp de merknader og føringer som er gitt av regjering og storting.

Komiteen understreker at ansvarsreformens mål ligger fast. Komiteen viser til at det var en enstemmig sosialkomité som i 1991 gikk inn for intensjonene i ansvarsreformen. Et av formålene med reformen var en avvikling av institusjonsomsorgen, og at mennesker med utviklingshemning skulle få samme levekår og valgfrihet som alle andre mennesker i samfunnet. Reformen var en milepæl av stor historisk og menneskerettslig betydning, og var et helt sentralt skritt på veien mot et likeverdig samfunn. Reformens målsettinger er i stor grad blitt en del av målsettingene og kravene i FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne som Norge har forpliktet seg til å etterleve.

Komiteen mener at mennesker med utviklingshemning så langt som mulig skal kunne leve og bo selvstendig, og ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre. Idealene fra reformen for personer med utviklingshemning fra 1991, den såkalte ansvarsreformen, skal fremdeles være førende for både nasjonal og kommunal politikkutvikling.

Komiteen understreker at mennesker med utviklingshemning skal ta del i et inkluderende fellesskap på lik linje med alle andre. Fellesskap i barnehage, skole, arbeidsliv og i nærmiljø er en viktig del av dette. Tiltak og tjenester må forhindre segregering.

Komiteen viser til at gjennomgangen av situasjonen fra Bufdir og forskningen på området tydeliggjør at det er en vei igjen å gå før en kan si at en har lyktes med sentrale mål om integrering og normalisering, det være seg med hensyn til boliger, skole, arbeid og fritid, som andre og sammen med andre

personer uten utviklingshemning. De siste ti årene har faktisk utviklingen gått gal vei:

- Større institusjonslignende bofellesskap, ofte i omsorgsgettoer,
- Færre i arbeid, både i vernede bedrifter og i det ordinære arbeidslivet, og flere uten dagtilbud i det hele.
- Segregering i skolen gjennom økt bruk av adskilte undervisningsformer, det være seg enetimer, grupper, klasser og egne skoler.
- Manglende deltaging i ordinære fritidsorganisasjoner.

Dette kan skape stengsler for samhandling med andre. Resultatet kan bli stigmatisering, segregering og utstøting. Deltaking og samhandling er en forutsetning for integrering, normalisering, verdsetting og gode levekår. Gjennom dette blir en kjent med hverandre, normer endres og en får felles opplevelser. Dette er det ideologiske grunnlaget som må ligge til grunn for å vurdere hvilke tiltak som er nødvendige.

Komiteen viser til at både ansvarsreformen og senere behandling av temaet viser at det er stor grad av politisk enighet om målsettingene i politikken overfor mennesker med utviklingshemning. Meld. St. 45 (2012–2013) Frihet og likeverd, fremmet av regjeringen Stoltenberg II og opprettholdt av regjeringen Solberg, er et eksempel på dette. Komiteen ser på nevnte stortingsmelding først og fremst som en god beskrivelse av dagens situasjon for mennesker med utviklingshemning. I stortingsmeldingen ligger det også viktige overordnede føringer og politiske målsettinger som må følges opp.

Komiteen viser til et stort kunnskapsbehov knyttet til dagens styringssystemer, hvordan styringssystemene sikrer rettighetene for mennesker med utviklingshemning og hvordan de nasjonale politiske målsettingene sikres. Komiteen mener derfor at regjeringen må utarbeide forslag til bærekraftige styringssystemer på feltet, for å sikre at vedtatte målsettinger blir fulgt opp innen ulike sektorer og forvaltningsnivå. Dette vil være vesentlig for å sikre rettighetene til mennesker med utviklingshemning. I dette arbeidet vil det være viktig med god dialog med berørte organisasjoner, brukere og pårørende.

Komiteen mener videre at regjeringen må konkretisere og operasjonalisere hva de overordnede føringene fremlagt i Meld. St. 45 (2012–2013) Frihet og likeverd, og i Stortingets behandling av denne, faktisk innebærer på de ulike livsområdene. En viktig del av dette arbeidet må være å foreslå tiltak som kan bidra til at viktige føringer som inkludering og deltakelse får praktiske følger for politikkutforming innen alle ulike politikkområder, og på alle nivå. Komiteen ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg og

komme tilbake til Stortinget på egnet måte med de nødvendige forslag og tiltak.

Komiteen mener det er helt nødvendig å konkretisere en rekke virkemidler både når det gjelder bosted, muligheter i arbeidslivet og retten til en meningsfull fritid. Dette bør følges opp gjennom politisk vedtatte kommunale handlingsplaner.

Komiteen fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen nedsette et bredt sammensatt utvalg som skal foreslå egnede og konkrete tiltak som styrker personer med utviklingshemning sine grunnleggende rettigheter til autonomi, privatliv, familieliv og samfunnsdeltakelse. Mandatet til utvalget må inkludere mål, tiltak, kompetanse, rettssikkerhet, økonomi og styringssystem som sikrer at nasjonale politiske mål innfris.»

Bolig

Komiteen viser til at enkeltmenneskets rett til å bo og leve som man vil er helt grunnleggende for å være fri. Ansvarsreformens formål var tredelt. I spørsmålet om boligforhold er loven som avvirket HVPU tydelig, sitat:

«Å legge forholdene til rette for at personer med psykisk utviklingshemning så langt som mulig kan leve og bo selvstendig og ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre.»

Komiteen viser derfor til at det var en enstemmig komité som i Innst. 54 S (2011–2012) slo fast at institusjonsomsorgen skulle avvikles i ansvarsreformen, sitat:

«Komiteen viser til at det ved implementeringen av ansvarsreformen ble gjort presiseringer fra Kommunaldepartementet til Husbanken i dokumentet: Retningslinjer og minimumskrav for Husbankens vurdering av boliger for mennesker med psykisk utviklingshemning. I retningslinjene fastslo departementet at antallet boenheter ved samlokalisering burde begrenses til to til fem enheter. Komiteen slutter seg til denne vurderingen og understreker forpliktelsene som følger av den. Komiteen viser videre til at Stortingets intensjon ved ansvarsreformen var å avslutte et kapittel med institusjoner for å sikre retten til selvstendige liv. Oppbygging av institusjoner bryter med denne intensjonen.»

Komiteen viser videre til Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, som i artikkel 19 uttrykkelig fastslår retten til å velge egen bolig, gjennom at staten skal sikre, sitat:

«at mennesker med nedsatt funksjonsevne har anledning til å velge bosted, og hvor og med hvem de skal bo, på lik linje med andre, og ikke må bo i en bestemt boform»

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at retningslinjene til tilskuddsordningene og Husbankens forvaltning av disse skal sikre prosjekter av god kvalitet. Samtidig må tilskuddsordningene være tilstrekkelig fleksible til å møte ulike ønsker og behov hos brukere og kommuner.

Komiteen slutter seg til at størrelsen på prosjektene, utforming av bygningene, plasseringen i lokalsamfunnet og beboersammensetningen er viktige faktorer for å sikre integrering og normalisering av beboerne. Tjenesteutøvelse og kvalitet på tjenestene, sammensetning av beboere i boligtilbudene, den enkelte brukers mulighet til å velge hvor vedkommende skal bo og vedkommendes tilgang på arbeid og aktivitet på dagtid er også med på å avgjøre om bofellesskap eller samlokaliserte boliger vil fungere som gode boligløsninger for beboerne.

Komiteen viser til at det fremgår av stortingsmeldingen at Husbankens veileder «Rom for trygghet og omsorg» fra 2009 anbefaler at det bygges små bofellesskap fra fire til maksimum åtte boliger. Kommuner som ønsker å etablere bofellesskap med flere enheter, eller bygge flere boliger enn Husbanken anbefaler i samme lokalområde, må gi en særskilt begrunnelse for dette når de søker om tilskudd. Husbanken er i dialog med kommunene i søknadsprosessen med sikte på å få frem best mulig løsninger. Videre fremgår det av meldingen at Kommunal- og regionaldepartementet i 2012 tydeliggjorde føringene om kvalitet og utforming for samlokaliserte boliger og bofellesskap i retningslinjene for Husbankens tilskuddsordninger rettet mot utleieboliger og omsorgsboliger. I regelverket er det nå presisert at samlokaliserte boliger ikke skal ha et institusjonsliknende preg. Antall boenheter som blir samlokalisert skal derfor ikke være for stort. Boligene bør også plasseres i ordinære bomiljø slik at prinsippene om integrering og normalisering blir fulgt opp. Ulike brukergrupper skal ikke samlokaliseres på en uheldig måte.

Komiteen forutsetter at regjeringen følger opp Husbanken og norske kommuner for å sikre at disse målene ivaretas.

Komiteen viser til drøftingene i meldingen som omhandler bolig for utviklingshemmede. I høringsinnspillene har det vært flere som har vært bekymret for utviklingen av store boligkomplekser for utviklingshemmede i mange kommuner.

Komiteen viser til at dette hevdes å være i strid med reformens overordnede intensjoner om integrering, avinstitusjonalisering og normalisering.

I St.meld. nr. 47 (1989–1990) Om gjennomføring av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemning, jf. Innst. S. nr. 240 (1989–1990), ble det

understreket at det ikke måtte bygges opp en ny kommunal særomsorg. Det skulle satses på fleksible ordninger tilpasset den enkelte innenfor det vanlige hjelpeapparatet i kommunen. Boligen skulle ikke ha institusjonskarakter og bofellesskap skulle organiseres slik at de fungerte som et hjem.

Komiteen viser til at det ikke ble fastsatt noe tall på hvor mange beboere som kunne inngå i et bofellesskap, men det ble understreket at det måtte vurderes nøye ut fra beboernes ønsker og behov.

Komiteen viser til at individet er utgangspunktet for politikken på området, og mener det er viktig å se det enkelte menneskes situasjon og behov. Komiteen mener at enhver borger skal behandles som et selvstendig individ, og at retten til tjenester utløses av et konkret behov. Utviklingshemmede er ikke en ensartet gruppe. Det er like store forskjeller i denne gruppen som det er i befolkningen for øvrig. Føringerne fra ansvarsreformen står fast, og komiteen mener det er viktig at kommunene følger opp dette. For store boligkomplekser kan medføre institusjonslignende bomiljø. Det er derfor viktig at kommunene i samarbeid med pårørende og brukere finner frem til boligstørrelser og arkitektonisk boligutforming som passer inn i et ordinært bomiljø, tilpasset dem som skal bo i boligene og dem som skal bo sammen.

Komiteen påpeker at det er viktig at kommunene er påpasselige på hvem som kan bo sammen og i nærheten av hverandre, slik at ikke utviklingshemmede blir utsatt for overlast i sitt eget hjem og nærmiljø.

Komiteen viser til de kommunene som deltok i casestudien «Samlokaliserte boliger og bofellesskap». Tilbakemeldingen var at kontakt med nærmiljø og naboer har lite med størrelsen på bofellesskapene å gjøre. Det kan være urealistiske forventninger til en slik kontakt, og det ble vist til at brukerne er forskjellige og har ulike behov. For mange er tryggheten i bofellesskapene det viktige.

Komiteen viser til at det har vært bred politisk enighet om at alle skal kunne bo trygt og godt og at alle skal kunne ha mulighet til å etablere seg i egne hjem. Dette gjelder også mennesker med utviklingshemning. Mange personer med utviklingshemning har ikke anledning til å etablere seg i eget hjem.

Komiteen har merket seg at i enkelte kommuner har pårørende gått sammen og tatt initiativ til å bygge eller kjøpe bolig til sine voksne barn med utviklingshemning. Komiteen er opptatt av mangfold med hensyn til ulike typer boform for mennesker med utviklingshemning. Disse menneskene må, som alle andre, kunne investere i boligmarkedet og eie egen bolig. Erfaringer fra kommuner hvor pårørende har gjort dette, er at de ønsker et enklere system å forholde seg til når det gjelder regelverk, Husbanken og de ulike etater og forvaltningsnivåer i det kommunale

systemet. Komiteen mener det er viktig å ta disse innspillene på alvor og legge til rette for enklere prosesser når det gjelder kjøp eller bygging av boliger til mennesker med utviklingshemning.

Komiteen viser til at flere kommuner benytter tidsbegrensede husleiekontrakter. Komiteen mener at det er viktig å fastslå at det tilligger den enkelte, og ikke myndighetene, å bestemme hvor og med hvem en vil bo. Politikken overfor mennesker med utviklingshemning må bygge på de samme målsettingene som for alle andre grupper av innbyggere. Det er myndighetenes ansvar å sikre virkemidlene som gjør at flest mulig kan realisere de politiske målsettingene om livsforholdene til landets innbyggere.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at retningslinjene til tilskuddsordningene og Husbankens forvaltning av disse skal sikre individenes frihet og prosjekter av god kvalitet. Tilskuddsordningene må være tilstrekkelig fleksible til å møte ulike ønsker og behov hos dem som skal ha et hjem.

Dette medlem viser til at offentlige myndigheter ikke har noen rett til å velge boform for enkeltindivider, det gjelder like mye for mennesker med utviklingshemning som for andre.

Skole

Komiteen viser til de senere års utvikling i den norske skolen og skoledebatten hvor målstyring og elevenes fagkunnskaper har fått en større plass. Elever med utviklingshemning har i praksis fritak fra læreplanene, noe som medfører fritak fra de ordinære opplæringsmålene. Elever med utviklingshemning får i praksis ikke satt gode mål for opplæringen, mange mangler læremidler og er ikke del av hverdagen i opplæringen på samme grunnlag som andre. Komiteen understreker at inkludering i skolen må bety reell og god opplæring.

Komiteen viser til innspill fra Norsk nettverk for Downs syndrom når det gjelder videregående opplæring for utviklingshemmede og personer med læringsvansker. De etterlyser en mer målrettet praktisk opplæring som kan være med på å kvalifisere til arbeidslivet, gjerne i samarbeid med bedrifter og kommuner.

Komiteen mener at det gjennom lov eller forskrift må sikres at skolen har et klart ansvar for at personer med utviklingshemning blir integrert og får fellesskap med de andre elevene. Individuell plan (IP) og Individuell Opplæringsplan (IOP) skal inneholde mål og tiltak knyttet til dette.

Komiteen mener at det bør legges til rette for at elever med utviklingshemning har sin tilknytning til ordinære klasser. I vurdering om spesialundervisning utenfor klassen skal det gjøres en vurdering av

hva dette innebærer for eleven i forhold til tilhørighet, mulighet for sosiale relasjoner, sosial læring, integrering, stigmatisering og utstøting. I den grad eleven tas ut av ordinær klasse bør det tilrettelegges for tid sammen med elever uten spesialundervisning.

Komiteen viser til at tiltakenes konsekvens ofte vil gå på tvers av sektorer og forvaltningsnivå. For eksempel vil konsekvensen av at elever med utviklingshemning ikke får yrkesopplæring, ikke ramme fylkeskommunen, men først og fremst eleven, staten gjennom Nav, og kommunen gjennom behov for tjenester. Slike tilfeller av konsekvenser og ansvar på forskjellige nivåer gir utfordringer som trenger å løses på en god måte.

Arbeid og dagtilbud

Komiteen er opptatt av viktigheten av å ha et arbeid å gå til og mener at det er en menneskerett for alle som har arbeidslyst og evner. Komiteen viser til det udekkete behovet for VTA-plasser for utviklingshemmede både i ordinært arbeidsliv og i VTA-bedrifter. Dette er noe komiteen har merket seg, og dette er et område som komiteen vil ha økt fokus på i stortingsperioden.

Komiteen er opptatt av at alle utviklingshemmede skal ha tilbud om ordinært eller vernet arbeid og/eller et dagaktivitetstilbud/dagsentertilbud. Komiteen er bekymret over meldingene om at andelen som tilbys dette har gått ned.

Komiteen viser til at deltakelse i arbeidslivet er viktig for alle mennesker som kan jobbe. Mennesker med utviklingshemning har spesielt store utfordringer med å komme inn i arbeidsmarkedet, samtidig som de ofte vil ha behov for bistand for å aktivisere seg på dagtid. Norske myndigheter må arbeide for høyest mulig sysselsetting.

Komiteen påpeker at for mennesker med utviklingshemning vil dette bety andre eller sterkere virkemidler enn for andre deler av befolkningen.

Komiteen viser til St.meld. nr. 47 (1989–1990) hvor det ble fastslått at 2 800 personer med utviklingshemning hadde arbeidstilbud. Behovet for tiltaksplasser ble anslått til 7 000 og arbeidstilbudet skulle bygges ut etter hvert. Ifølge «Frihet og likeverd» er ca. 3 200 personer med utviklingshemning i ordningen Varig tilrettelagt arbeid. Det er langt frem til å nå en målsetting om arbeid for alle. Samtidig registreres en nedgang både i antall personer som får tilbud om kommunal dagaktivitet og varigheten av den kommunale dagaktiviteten.

Komiteens medlem fra Senterpartiet mener at det bør etableres 500 nye varig tilrettelagte arbeidsplasser i skjermet eller ordinær virksomhet (VTA-plasser) årlig de neste årene. Inntjeningskravene til vekstbedriftene reduseres for disse plassene.

Det gis mulighet for tettere oppfølging av arbeidsledere.

Bedriftene som gir tilbud om VTA-plasser blir tillagt et ansvar for å tilrettelegge driften sin for integrering.

De får, sammen med Nav, også et klart ansvar for å motivere til og bistå personer for å komme over i ordinært arbeid, arbeid med bistand eller VTA i ordinær virksomhet.

Nav får i tillegg ansvar for i større grad å utarbeide tiltak for at flere utviklingshemmede får et arbeidstilbud i ordinært arbeidsliv. For å få dette til må en revitalisere bruk av arbeid med bistand, ta aktivt i bruk metoder som Individuell Plassering og Støtte (IPS), vurdere VTA i ordinær virksomhet før en vurderer VTA i skjermet bedrift.

Alle personer med utviklingshemning skal gis et tilpasset tilbud om arbeid og/eller dagaktivitetstilbud utenfor hjemmet. Disse tilbudene skal ha en klar målsetting om integrering i det vanlige arbeids-/samfunnslivet.

Retten til et individuelt tjenestetilbud

Komiteen mener at mennesker med utviklingshemning skal ha rett til individuelle tjenester, samtidig må de også sikres mulighet for individuell deltaking i ordinært samfunns- og fritidsliv.

Komiteen understreker at den kommunale forvaltningen må sikre individets valgfrihet og ikke være et hinder for valgfriheten.

Komiteen understreker at ingen har myndighet til å sette individuelle rettigheter til side med den begrunnelse at et menneske har en utviklingshemning. Diskriminering skal ikke finne sted.

Komiteen viser til at mange mennesker med utviklingshemning har behov for bistand og tilrettelegging på alle livsområder gjennom hele livet. Mennesker med utviklingshemning og store bistandsbehov utgjør en svært liten gruppe. I 2010 var det ca. 21 000 personer som mottok omsorgstjenester som følge av utviklingshemning. Mennesker med utviklingshemning er svært dårlig representert i demokratiske organ, og politiske myndigheter vil ofte ha begrenset innsikt i utfordringene på feltet. Komiteen viser til at ansvaret for politikken er fordelt på forvaltningsnivåer og forvaltningssektorer. Innen hvert av nivåene og hver av sektorene har interessene og hensynet til mennesker med utviklingshemning lett for å komme i skyggen av utfordringer som gjelder langt flere. Det er derfor påkrevd med en gjennomgang av det samlede virkemiddelapparatet for å sikre effektive virkemidler som tjener de nasjonale politiske målsettingene og bygger opp under FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Komiteen understreker at Husbanken må følge Stortingets klare intensjon. Mange med utviklingshemning opplever inngrep i sin selvbestemmelse som begrunnes i administrative og organisatoriske forhold i den enkelte kommune. Den kommunale forvaltningen må sikre individets valgfrihet og ikke være et hinder for valgfriheten.

Kultur og idrett

Komiteen er kjent med at deltakelse i kulturaktiviteter og idrett er viktige fritidsaktiviteter for utviklingshemmede i alle aldre.

Komiteen mener at nødvendige utgifter til ledsagere i forbindelse med deltaking i samfunnsliv, fritidsaktiviteter og ferie må være en del av det tilbudet som gis. Det utarbeides regler for dette.

Komiteen merker seg at Norsk Forbund for Utviklingshemmede viser til at Special Olympics er en stor internasjonal idrettsbevegelse som engasjerer seg og setter et positivt fokus på utviklingshemmede og idrett. Komiteen mener regjeringen må se på hvordan Special Olympics Norge kan sikres stabile driftsrammer på en måte som støtter opp under den inkluderende idrettsbevegelsen gjennom Norges Idrettsforbund, særforbundene og landets idrettslag.

Kompetanse

Komiteen viser til at tall fra Statistisk sentralbyrå viser til en betydelig økning i antall fagutdannede de siste årene, blant annet for vernepleiere og andre relevante faggrupper. Men til tross for en positiv økning av fagutdannede er det fortsatt behov for økt fagkompetanse for å sikre god kvalitet på tjenestene. Dette bekymrer komiteen.

Realkompetansen i tjenestene må styrkes systematisk for å sikre inkludering, gode levekår og forebygge situasjoner som medfører bruk av tvang og makt.

Komiteen er opptatt av at dette vektlegges i de kommunale handlingsplanene.

Komiteen ser med bekymring på at det i hele 90 pst. av gjennomførte tiltak med tvang og makt blir gitt dispensasjon fra kompetansekravene. Dette på tross av at Stortinget nettopp vedtok disse kompetansekravene for å sikre at det var høy faglig standard på disse inngripende tiltakene overfor utviklingshemmede.

Komiteen viser til at riktig fag, og erfaringskompetanse, samt tilstrekkelig bemanning er avgjørende for tryggheten både for tjenestemottakere og for ansatte. Feil eller for lav bemanning kan utfordre sikkerheten både for ansatte og for mennesker med utviklingshemning som trenger tjenester. Komiteen understreker viktigheten av riktig kompetanse og nivå på tjenestene.

Komiteen viser til at Meld. St. 45 (2012–2013) Frihet og likeverd slår fast at kompetansesituasjonen i tjenestene for personer med utviklingshemning er en utfordring. Dette gjelder på flere ulike områder, som i skole- og utdanningssektoren, i arbeidsrettede tiltak, og i helse- og omsorgstjenestene. Vi vet for lite om hvilken kompetanse som trengs for å yte gode tjenester og hvordan den faktiske kompetansesituasjonen er.

Vold, overgrep og tvang

Komiteen viser til kunnskap som forteller at personer med utviklingshemning er mer utsatt for vold og overgrep enn befolkningen for øvrig, og da spesielt seksuelle overgrep. Komiteen støtter det initiativet BLD vil ta for å få bedre oversikt og kunnskap når det gjelder vold og overgrep mot personer med utviklingshemning og hvordan dette fanges opp og håndteres av det nærstående hjelpeapparatet og politiet. Komiteen er opptatt av det forebyggende arbeidet på dette området og de tiltak som har vist seg å fungere bra i forhold til å avdekke overgrepssaker. Komiteen viser til ordningen med barnehus hvor det er kompetanse i forhold til utviklingshemmede og deres reaksjonsmønster med hensyn til vold og overgrep, samt tilbudet om råd og veiledning til pårørende og lokale tjenester. Komiteen legger til grunn at mennesker med utviklingshemning skal være like godt beskyttet mot vold og overgrep som andre og mener at kommunene må ta dette med i risikovurderinger som gjøres med hensyn til bemanning og oppfølging i boliger og i aktivitets- og arbeidstiltak.

Komiteen har merket seg innspillene fra Samordningsrådet for arbeid med mennesker med utviklingshemning (SOR), som foreslår at det bør etableres et varslings-, etterforsknings- og oppfølgings-system for alle risikoutsatte voksne. Dette for å styrke rettssikkerheten til risikoutsatte grupper. Det vises til erfaringer og eksempler fra England og Wales, hvor det er innført et system kalt SOVA (Safeguarding of Vulnerable Adults). Komiteen ber BLD å se på mulighetene for å få etablert et slikt system i Norge, ved for eksempel å la fylkesmannsembetene være koordinerende instanser som sikrer at bekymringsmeldinger om risikoutsatte voksne følges opp av politiet eller hjelpeapparatet.

Komiteen viser til rapportering fra Helsetilsynet som viser at antallet personer med vedtak om bruk av tvang og makt har økt fra 178 i år 2000 til 906 personer i 2012. I den samme perioden er tilsynsaktiviteten gått ned.

Komiteen viser til at regelverket for bruk av tvang og makt i sin tid ble innført for å forbedre levekårene til mennesker med utviklingshemning og så langt som mulig å unngå tvangstiltak. Komiteen mener det er nødvendig å utrede om lovverket etter-

leves, om Norge følge våre internasjonale forpliktelser, om praktiseringen er i samsvar med lovverkets intensjon og om kontrollsystemet fungerer. Spesielt bør en vurdere om uheldige levekår kan være en medvirkende årsak til den oppsiktsvekkende store økningen i bruken av tvang og makt. Det sentrale bør være at lovverket og kontrollsystemet bidrar til å minimalisere tiltak som er inngripende i privatlivet.

Rettsikkerhet i forvaltningen

Komiteen viser til temaet rettsikkerhet som er omtalt i meldingen. Komiteen merker seg at det ikke alltid er samsvar mellom de rettighetene man har og hvordan rettighetene innfris. Komiteen er opptatt av at det på dette området må jobbes for å få på plass bedre rutiner og oppfølging i forvaltningen. Mennesker med utviklingshemning har begrensede muligheter til å vurdere sin egen rettsstilling og til å kreve sine rettigheter oppfylt gjennom en rettsprosess. Komiteen støtter at Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har satt dette på dagsordenen og at de med sin koordinerende rolle i forhold til sektordepartementer ønsker å få til en kartlegging av hvordan rettsikkerheten er ivaretatt for disse personene og om det er store forskjeller mellom ulike grupper av personer med nedsatt funksjonsevne.

Komiteen viser til at det påhviler et særlig ansvar for å sørge for at rettsikkerheten til mennesker med utviklingshemning ivaretas. Komiteen mener det er nødvendig med en bred tilnærming til spørsmål om rettsikkerhet, både klageordninger, tilsyn, vergeordninger og spørsmål knyttet til bruk av tvang og makt er sentrale spørsmål.

Komiteen understreker at hvem som blir verge for den enkelte, har avgjørende betydning for den enkeltes rettsikkerhet. Vergen må være en person som kjenner den vergetrengende, er engasjert og har tid og innsikt i tjenesteapparatet. Den viktigste oppgaven for en verge er å sikre at personen får et aktivt og meningsfullt liv.

Komiteen viser til at gode tilsyns- og klageordninger er helt avgjørende. En rekke av tjenestene mennesker med utviklingshemning har behov for, er underlagt svakere standarder som følge av at enkeltvedtak om tjenester ikke underlegges like sterke klagerettigheter som enkeltvedtak på andre forvaltningsfelt. Når tilsyn og klage begrenses til ren lovlighetskontroll, er det risiko for at tjenester som gis ikke har den kvalitet og det omfang som er nødvendig for frie og trygge liv.

Komiteen viser til en utbredt bekymring for overmedisinering, og at medisiner brukes i stedet for å gi riktige tjenester. Komiteen vil advare mot en situasjon der lav eller feil bemanning avbøtes med medisiner.

Komiteen mener det er behov for å føre tilsyn med medikamentbruk for mennesker med utviklingshemning.

Komiteen viser til at mange mennesker med utviklingshemning vil ha vanskeligheter med å fremme egne interesser, både individuelt og i samfunnet. Komiteen understreker viktigheten av at organisasjoner av, med og for mennesker med utviklingshemmede og deres pårørende har en finansiering som sørger for at det blir mulig å ivareta ombudsrollen for mennesker med utviklingshemning.

Utviklingsarbeid og samhandling

Komiteen er fornøyd med det fokuset som meldingen vektlegger når det gjelder å arbeide for økt oppmerksomhet og samhandling på alle samfunnsområder basert på god brukervedvirkning. BLD iverksatte i 2010 «Informasjons- og utviklingsprogrammet for mennesker med utviklingshemning». Målet er å skape bevissthet om gjeldende politikk for utviklingshemmede, formidle kunnskap om praktiske løsninger, bygge opp kompetanse, bidra til innsamling av data, bidra til utviklingsarbeid og formidle og synliggjøre pågående arbeid i direktorater, departementer og kommuner. Pårørendes rolle og situasjonen og kunnskap om hvordan personer med utviklingshemning opplever sin egen livssituasjon er også tema i informasjons- og utviklingsprogrammet. Komiteen er tilfreds med at disse temaene blir med i det videre arbeidet i «Informasjons- og utviklingsprogrammet for mennesker med utviklingshemning». Kompetanse og kunnskap om dette feltet er viktig for å sikre at intensjonen og målsettingen som lå til grunn for ansvarsreformen blir gjennomført etter intensjonen. Dette er områder flere brukerorganisasjoner har vektlagt i høringsdokumentene. Komiteen anbefaler at kommunene bruker de kommunale og fylkeskommunale rådene for funksjonshemmede mer i saker og forhold som gjelder utviklingshemmede. De etablerte systemene vi har, kan brukes mer aktivt til å følge med på og sikre at det som er besluttet følges opp.

Oppfølging

Komiteen viser til at Meld. St. 45 (2012–2013) er en oppfølging av Stortingets behandling av Representantforslag 139 S (2010–2011) om å nedsette et offentlig utvalg som skal følge opp ansvarsreformen for å bedre livssituasjonen til psykisk utviklingshemmede, jf. Innst. 54 S (2011–2012), og at det i lys av denne vurderes tiltak for hvordan livsvilkårene for denne gruppen kan bedres.

Komiteen understreker at målsettingen fra ansvarsreformen står fast og skal være styrende for alt arbeid rettet mot utviklingshemmede med vektlegging på samhandling, inkludering og deltakelse.

Komiteen ønsker å følge med på utviklingen på de ulike områdene hvor det er en vei igjen å gå og hvor det trengs en styrket innsats. BLD har delegert deler av arbeidet med oppfølging av Informasjons- og utviklingsprogrammet til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Som et ledd i dette utviklingsprogrammet er det ønskelig at det innhentes dokumentasjon og analyse som viser utviklingen i levekårene for utviklingshemmede, og at regjeringen kommer tilbake til Stortinget på en egnet måte i løpet av stortingsperioden med status.

Komiteen mener det er nødvendig å gjennomføre et utviklingsarbeid som gjennomgår hvilken kompetanse som er nødvendig for å sikre gode tjenester på de ulike områdene. For at riktig kompetanse skal komme til på riktig sted vil en kartlegging av den faktiske kompetansesituasjonen i skoletilbudet, i Nav, i helse- og omsorgstjenestene og i andre velferdstjenester som eksempelvis barnevernet, være av stor betydning. Komiteen mener regjeringen bør iverksette en slik kartlegging, og at regjeringen initierer tiltak som sikrer god kompetanse i tjenestene til personer med utviklingshemning.

Komiteen mener stortingsmeldingen i liten grad har diskutert og løftet frem hvilke tiltak som må til for å sikre levekår og inkludering av personer med utviklingshemning. Derfor er det nødvendig at det blir satt ned et bredt sammensatt utvalg som konkretiserer en rekke virkemidler både når det gjelder

bosted, muligheter i arbeidslivet, rettssikkerhet og retten til en meningsfylt fritid. Dette bør følges opp gjennom politisk vedtatte kommunale handlingsplaner.

4. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen nedsette et bredt sammensatt utvalg som skal foreslå egnede og konkrete tiltak som styrker grunnleggende rettigheter til personer med utviklingshemning sine autonomi, privatliv, familieliv og samfunnsdeltakelse. Mandatet til utvalget må inkludere mål, tiltak, kompetanse, rettssikkerhet, økonomi og styringssystem som sikrer at nasjonale politiske mål innfris.

II

Meld. St. 45 (2012–2013) – om frihet og likeverd – om mennesker med utviklingshemning – vedlegges protokollen.

Oslo, i arbeids- og sosialkomiteen, den 12. februar 2014

Arve Kambe

leder

Bente Stein Mathisen

ordfører